

Neolitoko erlijiotasuna

Las culturas y construcciones megalíticas son un fenómeno cuasiuniversal, aunque en cada caso figuran muy enraizadas en cada pueblo. Euskal Herria ha heredado de su pasado una rica herencia megalítica, herencia que se ve reflejada no solo en su arqueología sino también en los términos con que popularmente se designan dichas construcciones o en las leyendas a que han dado lugar. Para los estudiosos de la Prehistoria, los dólmenes y cromlechs tienen una función funeraria y responden también a rituales religiosos ante la vida y la muerte.

Historiaurreko erlijiotasunaren azalpen deigarrietako bi, haitzuloetako margolan paleolitotarrak dira, alde batetik, eta orain aipatu nahi ditudan eraikin megalitotarrak, bestetik. Harritzar haundiz eraikitako trikuharri (*dolmen*), harrespil (*cromlech*) eta zutarriak (*menhir*) dira garaiko kulturak utzi zizkigun obra nagusiak.

Megalitoen mundua

Trikuharri eta harrespilak dira hemen berezikiago interesatzen zaizkigunak, begiratu nahi dugun erlijiotasuna argiago eskaintzen digutelako, gainerako megalitoen artean esanguratsuenak direlako, hain zuzen, hildakoen eta bizien arteko gogoeta eta topaleku suertatzeraino.

Harrizko eraikin mota hauek ugari aurki daitezke Europa mendebaldeko lurralde atlantiarretan (Portugal, Pirinioak, Bretainia, eta Iparralderantz), era berean Mediterraneoan (Maltan bereziki), Europa osoan, Asian, Afrikan, Amerikan edo Madagaskarren. Unibertsaltasun zabal horrek, ordea, ez du esan nahi horrek molde edonon berdina izan duenik, edo bere esanahi ideologiko, kultural nahiz soziala beti bera izan denik.

Orain 5.500en bat urte hasi ziren eraikitzen lehenengo monolitoak Portugal edo Britainian, eta milaren bat urtetan jarraitu zen eraikuntza modu hau, nahiz eta gero ere megalito zaharrek beren betekizun sozio-erlijiosoarekin segi zuten.

Orain 4.700 urte aurretik, artean Neolitoan geundela, Euskal Herrian ere hasiko dira eraiki-

tzen honelako monumentuak, eta 1832n Arabako Egirazen Aizkomendiko trikuharria aurkitu zenetik, euskal arkeologiak ehunka monolito aztertu ditu eta argitan jarri. Batez ere, XX. mendeko jakitunen lana izan da Euskal Herriko megalitismoa ezagutzera eman, aztarnategi bakoitzaren balioak jaso, kasuan kasuko berezitasunak ezagutu, aurkitutakoei beren data ezartzea eta, azkenik, guztiaren geografia mugatzea.

Garbi dago, gurea bakarrik ez dugun baina oso gurea ere dugun mundu hori bete-betean egon da herritarren memorian, arkeologoez ezer esan aurretik ere: izendapen-modu anitz izan dute eraikin megalitikoek: *trikuharri*, *jentiletxe*, *tartaloetxe*, *mairuharri* eta abar izan dira "dolmen"-ak; *mairubaratza*, *jentilbaratza* eta abar "cromlench"-ak.

Herritarren elezaharretan, trikuharrirei zeregin ezberdinak egotzi izan zaizkie: gehienetan hilerrri edo sepultura direla uste izan da, bestetan tartalo eta jentilen babestoki, eta inoiz altxor ezkutuen gordeleku. Azpimarratzekoa da nola eta zenbat aldiz eraikintzar hauek kristau-aurreko jentilen mundukotzat hartu diren.

Arkeologoak bat datoz eraikin megalitotarrak izan zuten hileta-esangura eta zereginaz jardutean, trikuarri eta harrespilen kasuan behintzat, nahiz eta horrek ez duen adierazten kasu denetan, beti eta edonon, errituzko asmo eta portaera posibleak aztarnategi guztietan berdinak izan zirenik.

Garaiko erlijiotasunaz

Ingalaterra, Malta edo Bretoniako megalitismoak utzi zituen tamaina handieneko eraikinik ez badugu ere, Euskal Herria Europako megalitismoaren geografian lurralde aberatsa da, dituen aztarnategi ugariengatik. Beraz, garai eta kultura hartako balioak bibi-bizi eta oso bertan ageri zaizkigu gure lurraldean. Datuak horren lekuko.

Berrehunetik gora trikuharri ditugu gure mendietan, eta hirurehun bat harrespil-multzo, 944 harrespil biltzen dituztenak. Iraganeko ondare estimagarria, noski, aspaldi eraikia izan arren inoiz edo bestetan erromatarren garaira arte bizirik iraun zuena, eta gero ere bai herritarrengan iraganaren oroigarritzat.

Garaiko erlijiotasuna heriotzaren inguruko (aurreko eta geroko) gogoeta eta jarrereri lotuta ageri zaigu, hildakoei lur-ematean sekulako eraikinak jasoz. Eraikuntza-ahalegin horrek, ordea, gizarte antolatua eskatzen zuen, lanerako teknika egokiak zituena, heriotzaren inguruko konbentzimendu irmoak zituena eta, azkenean, aginte antolatzailea ere, batzuetan goi-klase sozial baten esanetara jarduten zuela.

Horrela, erlijiotasunak, norbanako bakoitzaren ustearen ondoan, gizarte jakin baten sostengua zuen. Gizarte megalitotarrak, bada, bazuen eskualdeko bere Trikuharri nagusia, eskualdeko "santutegia" esan dezakeguna, hau da, inguruko lurraldearen muga sozialki zedarritua finkatzen zuena. Antolakuntzaren aldetik, tokian tokiko erlijiotasunak bere gizartea eta geografia zituen, beraz.

Badakigu hainbat eraikin megalitotar erri-tuzko ospakizunetarako egokituak zeudela; alde batetik, urtarok zaindu eta eguzkiaren soltzizio-egunei begira eratuta, eta bestetik hiletako erritual jakinak gordetzeko pentsatuta. Dena den, tokian tokiko kasu bakoitzak bere berezitasunak izan zitzaizkeen, noski.

Erri-tuzko ospakuntzarik egon zela jakinda ere, jakin ez dakigu zer-nolako erri-tuak izan ziren hilobi-santutegi haietan (Peñalver). Megalitotetan gorpuak osorik ehortzi ohi ziren, jarrera ezberdinetan, luze ala kuzkurtu-bilduta, banaka edo taldean, denak aldi berean nahiz bata bestearen ondoren. Berandukoak eta bakanak ditugu errausketak megalitotetan.

Lur-emate edo ehorzketa hauek gizarteko sinesgai eta egituren ispilu ere izan ziren, hildakoari bere "leku" berria emateko balio izan zuten, batzuetan gizartean bakoitzak izandako aitorpen-maila ezagutzen zitzaizen aldi berean.

Pentsatu ere egin daiteke hiletan haitaren nagusienetan behintzat—kanta, dantza, apaingarri eta erri-tu sinboliko deigarriak egon ohi zela; baina orain artean ez da halakorik aurkitu. Euskal Herriko megalitismoa ulertzeko beste hainbat herritakotik ikasi behar da hemengo erri-tuak nolakoak izan zitezkeen antzeman eta nolako balio sinbolikoak izan zitzaizketen jakiteko.

Erlijio megalitotarrak hitz egin denean, beti gogoratu da mila edo bi mila urte haietan erlijiotasuna aldatu-osatuz joan zela, Neolitoko herentziatik Brontze garaietaraino, eta megalito hain ezberdinetan mota ezberdineko ohiturak topa daitezkeela.

Badakigu, Ekialde Hurbilean, Mediterraneoan edo lurralde atlantiarretan "santutegi" megalitotar handiak egon zirela; trikuharri-tenplurik sonatuenak Ingalaterrako Stonehenge, Bretoniako Carnac edo Maltako Hagar Qim-en daude, edo Ingalaterran Avebury-ko harrespilean. Guztiaren atzean gizakiaren, kosmoaren eta jainkoen ulertze sinbolikoak daude.

Hortaz, Euskal Herriko megalitotako testu-iguru orokor horretatik ere begiratu behar ditugu.

Joseba Intxausti